

LIBRIS

We know
books

OSPETE
DOMNEȘTI
ȘI
BOIEREȘTI
ÎN MOLDOVA ȘI VALAHIA

TEXTE ALESE ȘI PREZENTATE
DE
RADU LUNGU

 paideia

LIBRIS

We know
books

MOLDOVA

MISAIL CALUGĂRUL (sec. XVII)

**Domniia lui Alexandru Vodă cel Bătrân
și Bun <1400-1432>**

5

PAUL DE ALEP (1637-1667)

**Întâlnirea patriarhului Antiohiei cu
Vasile <Lupu> domnul Moldovei**

11

DIMITRIE CANTEMIIR (1673-1723)

Despre obiceiurile curții domnești

23

ADAM GOLARLOWSKI (?-post 1759)

**Tratația cu dulcețã,
cafea și prăjituri moldovenesti**

37

LRDIS

We know

FRANÇOIS DE TOTT (1733-1793) KS

Despre șerbetul modovenesc...

41

GHEORGACHI (sec. XVIII)

Condică ce are întru sine obiceiuri vechi
și noue a prea înălțatilor Domni...

47

MIHAIL KOGĂLNICEANU (1817-1891)

Masă boierească

87

ALECU RUSSO (1820-1859)

Masă boierească câmpenească

95

VASILE ALECSANDRI (1821-1890)

Barbu Lăutarul

107

ȚARA ROMĂNESCĂ

NEAȚOE BASARAB (1512-1521)

Cum să cade Domnilor să șază la masă
și cum vor mânca și vor bea

115

PAUL DE ALEP (1637-1667)

"Ospățurile din Țara Românească"

131

"Epoca" lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714)

Mese boierești

145

ANTON MARIA DEL CHIARO (1669-1727)

Ospățul de Sfântul Vasile al domnului
Constantin BÂNCOVEANU și cel al
doamnei Maria

149

LBRIS

We know

ION GHICA (1816-1897) books

Bucătărie și bucate boierești

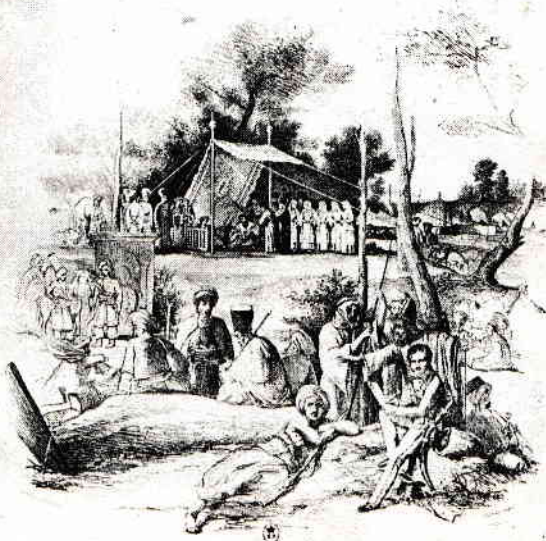
157

NICOLAE FILIMON (1819-1865)

Fă-te om de lumea nouă

Să furi cloșca de pe ouă!

163

Cortul domnului Moldovei (desenat și litografiat Louis Dupré, 1825)

LEGENDĂ

<...> adăugiri (în cea mai mare parte de către editorii textelor folosite)

<(....)> lămuriri și precizări de cuvinte, expresii și situații (introduse de Radu Lunqu)

MISAIL CALUGARUL
(sec. XVII)

Copist interpolator moldav

Interpolări în
Letopisețul Țării Moldovei
de Grigore Ureche

(adăugiri scrise între 1660-1667)

Interpolările (adăugirile) la *Letopisețul Țării Moldovei* de cronicarul moldav Grigore Ureche (cca 1590-1647), atribuite călușarului Misail, atestă un copist conștiincios, un monah cărturar cu bogate cunoștințe istorice, folosite cu discernământ.

Interpolările sale aduc informații importante, precum: menționarea cuceririi Daciei de către Traian (105-106), relatarea domniei lui Iuga "Oloqu" (ante nov. 1399-ante iun. 1400), completări privind organizarea Bisericii și a boierimii moldovene, trei episoade referitoare la domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504) etc. Misail a realizat una dintre cele mai corecte versiuni ale cronicii lui Grigore Ureche.

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

Iată un fragment din interpolările lui Misail Călușarul la Alexandru "cel Bun" al Moldovei (1400-1432), a cărui domnie de 32 de ani s-a caracterizat, potrivit documentelor vremii și cronicarului Grigore Ureche, printr-o operă de consolidare a instituțiilor tânărului stat feudal moldav, de susținere a negoțului pontico-baltic, de autonomizare a bisericii ortodoxe din Moldova.

Adăugirile care ne interesează aici privesc marii dregători (marii demnitari) din Sfatul domnesc al Moldovei cu atribuții în organizarea și desfășurarea meselor domnești (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, Litera, col. "Biblioteca școlară-lui", 1998; text stabilit după Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția a 2-a revăzută, text stabilit, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu, București, E.S.L.A, 1958; și după Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție de P.P. Panaitescu, București, Minerva, 1987). Se știe că ceremonialul domnesc, de tradiție bizantină, urmărea cu strictețe un ritual bine definit.

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

Letopisețul Țării Moldovei

"Domniia lui Alexandru Vodă
cel Bătrân și Bun
<1400-1432>"
(interpolare de Misail; fragment)

ocmit-au
<Alexandru
vodă cel Bătrân
și Bun> și
hoieri mari în
svat <sfat> ,

de chevernisala
<gospodărireă> țării ș-a
pământului Moldovii.

[...] Paharnic mare și
părcălah la Cotnariu și
ispravnic <intendent,
administrator> viilor

domnești de la Cotnariu și de la
Hârlău și cu obiceiū să dreagă
<("ă drege", (inv.), ă turnă vin)>

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

Domnului la zile mari cu pâhar la masă.

[...] Stolnicul cel mare cu obiceiul la zile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haine domnești și viind înaintea bucatelor domnești, le tocmește <(aranjează)> pre masă înaintea domnului cu tipsiile <"tipsie", tavă rotundă de metal> și dvorbitoriu <servitor; de la "a dvori", a servi la curtea domnească> într-acele zile.

[...] Medelniceriu mare, cu obiceiul îmbrăcat în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului la zile mari și taie fripturile ce să aduc în masă.

Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloanele <(pocoanele)> ce vin de la orașă la Născutul lui Hristos <de Crăciun>.

Sulger mare, ispravnic pre toate obroacele <"obroc", porție, rație> ce să dau la culnele <("culne", bucătărie)> domnești și la slujitorii curții, <obroace> de carne, și la ospeti ce vin în țară.

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

Jicniceriu mare, ispravnic pre toate obroacele de pâne ce să dau la curtea domnului și la slujitorii curții și la ospeti ce vin în țară.

Vameș mare ce țâne scările <("scală", vamă)> țării pentru vămășie; duc dulceti și cofeturi <(homboane, zaharicale)> la masa domnului la zile mari și ispravnioc pre neguțatori.

[...] Păharnicul al doilea, după dvorba <slujba, muncă> păharnicului celui mare, dvorește <(servește)> la masă și derege <(toarnă)> <în> pâhar cu hăutură la domnu.

Păharnicul al treilea, iar când nu derege al doilea, derege și el la masa domnului.

Domnița moldava Elana Sufu
(litografiată după un desen de Louis Dupré, 1825)

PAUL DE ALEP

(1637-1667)

Secretarul patriarhului ortodox

Macarie III al Antiohiei

Călătoria patriarhului Macarie din Alep

(arab. *Rihlat al-Batrak al-Antaki*

Makarios al-Halabi)

(lucrare redactată după 1659)

Viața și opera lui Paul de Alep sunt remarcabil "descrise" de Maria Matilda Alexandrescu Desca-Bulgaru, în colecția *Călători străini despre Țările Române* (*Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, "Paul de Alep", pp. 1-18), unde se află și textul "Călătoriei lui Paul de Alep" (*Ibidem*, pp. 21-287).

Arhidiaconul Paul de Alep (1637-1667), un arab creștin (ortodox melchit) din Siria, a fost secretarul părintelui său, Macarie (*Macarios*) III Zaim, patriarhul ortodox (grec) al Antiohiei (1647-1672).

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

Sfătuît de clericii și credincioșii din Damasc, Macarie III a hotărât să întreprindă o călătorie în țările ortodoxe din răsăritul și nord-estul Europei (Țara Românească, Moldova, Ucraina și Rusia), în vederea solicitării sprijinului confesional și a ajutorului financiar pentru o biserică aflată de mai bine de un secol (din 1516) sub imperiul Semilunei otomane. Macarie III dădea astfel urmare invitației domnului Vasile Lupu al Moldovei (1634-1653), mare ocrotitor al Ortodoxiei care plătise deja din datoriile patriarhiilor de Constantinopol, Alexandria și Ierusalim; patriarhul Antiohiei spera și în asistența venită din partea celălui alt protector român al Ortodoxiei, Matei Basarab al Țării Românești (1652-1654), binefăcător al așezămintelor de la Muntele Athos.

În calitate sa de arhidiacon și secretar al patriarhului, Paul l-a însoțit pe acesta din urmă în lunca și greaua călătorie din răsăritul Europei (1652-1659).

În Moldova, înalții clerici sirieni au ajuns în 17 ianuarie 1653, trecând Dunărea pe la Galați, unde au fost întâmpinați cu mare cinste de către trimișii lui Vasile Lupu; însă evenimentele din iulie 1653, care au dus la înlăturarea lui Vasile Lupu și înscăunarea

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

locofătului Gheorghe Ștefan (1653-1658), i-au determinat să plece în Țara Românească, unde au ajuns la sfârșitul aceluiași an.

În Țara Românească, Constantin Șerban (1654-1658), urmașul bătrânului domn Matei Basarab (decedat în 9 aprilie 1654), a dat patriarhului Macarie un ajutor bănesc, sumă de bani ce i-a permis acestuia din urmă să se întoarcă, în mai 1654, într-o Moldova pacificată acum de Gheorghe Ștefan; din Moldova, "suita" patriarhală s-a îndreptat spre Kiev și Moscova.

La înapoierea din ținuturi slave, înalții clerici sirieni au străbătut pentru a treia oară Moldova (între 1 septembrie-29 octombrie 1656), ajungând apoi în Țara Românească, unde, ca urmare a unor împrejurări internaționale defavorabile – executarea patriarhului de Constantinopol bănuit de uneltiri antiotomane cu Moscova – au fost siliți să-și prelungească șederea vreme de doi ani (până în octombrie 1658); în acest răstimp, "oaspeții" sirieni au vizitat mănăstirile din Muntenia și Oltenia. În 1658, patriarhul Macarie a primit să-l înscăuneze pe Mihnea III (1658-1659), schimbându-i numele în Mihail <Radu>.

În cursul călătoriilor sale în Dobrogea, Moldova și Țara Românească, Paul de

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

Alep a însemnat, de o manieră nesistematică, tot ceea ce i s-a părut vrednic de reținut: localități, mănăstiri, palate domnești, case boierești, ceremonii de la curtea domnească, obiceiuri și datini românești, economia agrară din Țările Române, portrete de domni și boieri (Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan; Matei Basarab, Constantin Șerban, Mihnea III, postelnicul Constantin Cantacuziono, Preda Brâncoveanu), precum și evenimente politice a căror descriere este "foarte bogată și sigură" (Nicolae Iorqa). Arhidiaconul sirian nu s-a folosit de nici o descriere anterioară, de unde valoarea de cea mai mare însemnătate a informațiilor privind cultura Țărilor Române la mijlocul veacului al XVII-lea, informații întemeiate pe observațiile personale ale autorului.

Notele și însemnările necesare redactării de mai apoi au fost luate de Paul de Alep "pe teren", între 1652-1659; lucrarea a fost redactată după 1659.

Cu "măria sa domnul" Vasile, patriarhul Macarie III s-a întâlnit la începutul anului 1653, imediat după sosirea în Moldova. Domnia de 20 de ani a lui Vasile Lupu a fost o perioadă de mare înflorire culturală. Pe numele său "laic" de Lupu Coci, Vasile (*basileus*, titlul oficial al împăraților

OSPETE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI

bizantini) a fost numit de către Înalta Poartă. Vasile Lupu s-a așezat pe tronul Moldovei, ca și Matei Basarab (1632-1654), domnul Țării Românești, ca exponent al curentului antiqrecesc al boierimii românești; și-a schimbat însă rapid orientarea, arogându-și - prin intermediul patronatului cultural exercitat asupra Patriarhei ecumenice de la Constantinopol și a Ortodoxiei balcanice și orientale - rolul de continuator al basileilor bizantini ("Byzance après Byzance", cf. Nicolae Iorqa). (Să nu uităm faptul că tatăl lui Lupu Coci, Nicolae Coci, era un albanez originar de lângă Târnovo, în Bulgaria; or, țaratul bulgar de Târnovo fusese transformat în pașalâc, adică provincie otomană, încă din 1393...)

Primirea patriarhului a avut loc pe data de 8 februarie 1653, cu câteva luni înainte de înălturarea lui Vasile Lupu de către Gheorghe Ștefan (în aprilie, mai apoi, în mod definitiv, în iulie 1653). Fastul ceremonialului de la masa domnească se înscrie, în mod vădit, în tradiția bizantină; iată, așa cum a fost văzută de Paul de Alep, această "convivialitate" la nivel înalt, "însoțită" de bucate alese și "stropită" cu vin și bere (*Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, pp. 44-45).